

Питання тлумачення систематичності домашнього насильства у практиці ККС ВС

Ірина ГЛОВІЮК, Заслужений юрист України, адвокат, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ

Як відомо, статтею 126-1 КК України криміналізовано домашнє насильство саме як умисне систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. І у правозастосовній практиці, і у доктрині виникають питання саме стосовно тлумачення систематичності вчинення для можливості кваліфікації діяння за ст. 126-1 КК України. У доктрині висловлено ряд позицій щодо тлумачення цієї ознаки саме у розрізі домашнього насильства, є і пропозиції для формалізації тлумачення доповнити ст. 126-1 КК України окремою приміткою, в якій буде роз'яснено, що розуміти під «систематичністю» домашнього насильства (Змисла М. Систематичність при домашньому насильстві: проблеми практики. URL: <http://jurfem.com.ua/systematychnist-pry-domashnyomu-nasyilstvu/>).

Отже, є потреба дослідити, як відповідну ознаку розглядає ККС ВС. Практика розвивається, що можна пояснити специфікою диспозиції діяння та відносною новизною відповідної норми КК України.

У постанові від 25 лютого 2021 у справі № 583/3295/19 зазначено, що «Словосполучення “систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства” описує діяння. Закінченим кримінальне правопорушення вважається з моменту вчинення хоча б однієї із трьох форм насильства (фізичного, психологічного чи економічного) втретє, у результаті чого настав хоча б один із вказаних в законі наслідків. При цьому не має значення, чи було відображено в адміністративному протоколі поліції, в обмежувальному приписі чи в іншому документі факт перших двох актів насильства. Факт документування має значення для доказування систематичності, але не більше ніж інші передбачені законом докази» (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95213443>). Фактичні обставини, встановлені судом першої інстанції та наведені у вирокі, полягали у тому, що ОСОБА_1 02 червня 2019 року, 04 червня 2019 року, 06 червня 2019 року, 24 червня 2019 року, 13 липня 2019 року, 14 липня 2019 року, 15 липня 2019 року, 22 липня 2019 року та 13 жовтня 2019 року за місцем свого проживання за адресою: АДРЕСА_1, ображав нецензурними словами свою матір ОСОБА_3, чим завдав шкоду її

психічному здоров'ю та вчинив адміністративні правопорушення. Постановами Охтирського міськрайонного суду Сумської області від 02 серпня 2019 року та 15 жовтня 2019 року ОСОБА_4 визнано винуватим у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-2 ч. 2 КУпАП, та застосовано до нього адміністративне стягнення у виді адміністративного арешту. 21 жовтня 2019 року приблизно о 14 годині ОСОБА_1 за місцем свого проживання, усвідомлюючи свою перевагу у фізичному розвитку та у молодому віці, діючи умисно та з мотивів явної неповаги до існуючих норм співжиття в сім'ї, на ґрунті неприязних відносин, вчинив щодо своєї матері ОСОБА_3 дії психічного насильства, що виразилось в словесних образах нецензурною лайкою та демонстрації своєї фізичної переваги, тим самим завдав шкоду психічному здоров'ю потерпілої. Систематичні протиправні дії ОСОБА_1 призвели до психологічних страждань ОСОБА_3 та погіршення якості її життя, вона перебуває у пригніченому тривожному стані, потребує постійної медичної та психологічної допомоги, хоче захиститись від насильства сина. Підставою для скасування ухвали про закриття кримінального провадження у частині вироку за ст. 126-1 КК України стало те, що суд апеляційної інстанції при прийнятті рішення не зіставив фактичних обставин правопорушення в адміністративному та кримінальному провадженнях, не з'ясував наявність у даній конкретній справі умов, які не виключають подвійного провадження в рамках кримінального та адміністративного права, не врахував, що за фактом домашнього насильства 21 жовтня 2019 року ОСОБА_1 до адміністративної відповідальності не притягувався, його систематичні дії призвели до психологічних страждань ОСОБА_3 та погіршення якості її життя, тобто до наслідків, які не охоплюються ст. 173-2 ч. 2 КУпАП (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95213443>). У підсумку при новому апеляційному розгляді вирок було залишено без змін (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97057225>), проте, указані ККС ВС питання так і не були вирішені.

У постанові від 12 жовтня 2021 у справі № 663/3390/19 було зазначено, що «з матеріалів цього кримінального провадження колегія суддів убачає, що потерпіла ОСОБА_2 16 жовтня 2019 року звернулася із заявою до правоохоронних органів про притягнення ОСОБА_1 до кримінальної відповідальності за систематичне вчинення домашнього насильства (т. 2, а.к.п. б). Фактично не здійснюючи розслідування за цією заявою, органи досудового розслідування використали матеріали, які стосувалися фактів раніше вчинених ОСОБА_1 17, 22 та 28 лютого 2019 року адміністративних правопорушень за ч. 1 ст. 173-2 КУпАП стосовно цієї ж потерпілої, та за якими він вже був притягнутий до відповідальності. За таких обставин, суди попередніх інстанцій дійшли правильного висновку, що притягнення особи двічі за одні і ті ж діяння, які кваліфікуються як адміністративні правопорушення, а потім як кримінальне правопорушення є неможливим і суперечить Конституції України та практиці Європейського суду з прав людини» (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100544936>). Як видно, прямо ККС ВС не

оцінював наявність або відсутність систематичності, хоча дав оцінку трьом раніше наявним випадкам домашнього насильства за ст. 173-2 КУпАП. Відмітимо відмінність цієї ситуації від попередньої, де за останній випадок домашнього насильства особа не була притягнена до кримінальної відповідальності. Відмітимо, що у доктрині висловлено позицію, що немає порушення засади *non bis in idem* у разі, якщо за останнім діянням, яке кваліфіковано за ст. 126-1 КПК України, кривдник не притягувався до кримінальної відповідальності, проте, попередні постанови судів за ст. 173-2 КУпАП враховано для кваліфікації систематичності насильства (Гловюк І.В., Дроздов О.М. Деякі питання засади *non bis in idem* у кримінальному провадженні за ст. 126-1 КК України у аспекті практики ЄСПЛ. Застосування в національному судочинстві стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 22 жовтня 2021 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 73).

У постанові від 19 жовтня 2021 у справі № 552/2540/20 було викладено такі встановлені судами фактичні обставини: ОСОБА_2 09 лютого 2020 року близько 10:00 у АДРЕСА_1 завдав своїй дружині щонайменше 12-14 ударів правим кулаком, в ділянку голови, а саме підборіддя, молочних залоз та лівого передпліччя, внаслідок чого спричинив їй фізичні та психологічні страждання, які виразились у спричиненні ОСОБА_1 тілесних ушкоджень у вигляді гематоми лівого передпліччя та багаточисельних синців голови, тулубу, кінцівок, які відповідно до висновку експерта від 17 лютого 2020 року № 178 відносяться до легких тілесних ушкоджень, що спричинили короточасний розлад здоров'я (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100457470>). ККС ВС, судячи з постанови, не визнав у даній фабулі наявності систематичності, проте, скасував ухвалу суду апеляційної інстанції та призначив новий апеляційний розгляд, пославшись на те, що суд апеляційної інстанції, який зв'язку із відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК, не забезпечив належного захисту прав ОСОБА_1 за епізодом від 09 лютого 2020 року, не перевірів чи наявні у діях ОСОБА_2 ознаки іншого кримінального правопорушення, зокрема ч. 2 ст. 125 КК (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100457470>). Станом на день підготовки матеріали, новий апеляційний розгляд ще не закінчився.

У постанові від 21 грудня 2021 року у справі № 236/2450/20 ККС ВС зазначив, що обов'язковою ознакою складу злочину за ст. 126-1 КК України є систематичність вчинення насильства, тобто повторюваність його епізодів протягом певного часу. На стороні обвинувачення лежить обов'язок довести цю складову злочину, для чого вона може надати відповідні докази систематичності домашнього насильства, у тому числі, але не виключно, підтвердження притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушення, передбаченого статтею 173-2 КУпАП. Таким чином, будь-які

попередні епізоди домашнього насильства входять до предмету доказування обвинувачення за статтею 126-1 КК і докази, що стосуються цих епізодів, є належними, оскільки стосуються обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102342476>). У даному випадку ОСОБА_1 обвинувачувався в умисних систематичних діях, що становлять психологічне насильство, які періодично траплялися щонайменше з серпня 2019 року до 13 липня 2020 року і призвели до тривалих фізичних та психічних страждань потерпілої. На доведення обставин, що утворюють склад цього злочину, сторона обвинувачення надала суду показання ОСОБА_2, яка під час судового розгляду повідомила про вчинення ОСОБА_1 систематичного психологічного насильства щодо неї, зокрема, і 13 серпня 2020 року. Також були надані показання ОСОБА_1, який під час допиту в суді повністю визнав ці обставини і свою вину в інкримінованому злочині. Крім того, на доведення систематичності домашнього насильства сторона обвинувачення надала також судові рішення, які підтверджували, що ОСОБА_1 притягувався до адміністративної відповідальності за статтею 173-2 КупАП за вчинення домашнього насильства 20 серпня 2019 року, 13 травня 2020 року та 6 липня 2020 року, а також докази того, що 7 липня 2020 року стосовно нього було видано терміновий заборонний припис, яким йому заборонено в будь-який спосіб контактувати з потерпілою (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102342476>).

Крім того, у цій постанові ККС ВС підкреслив важливість оцінки триваючого характеру домашнього насильства та неможливість розгляду окремих фактів домашнього насильства як окремих діянь, які мають окремо вноситися до ЄСДР: «Суд не може погодитися з висновком суду першої інстанції щодо того, що повідомлення ОСОБА_2 про новий епізод домашнього насильства, який стався 13 липня 2020 року після того, як 8 липня 2020 року вже розпочалося розслідування за статтею 126-1 КК, вимагало внесення в ЄСДР нового запису про кримінальне правопорушення. Враховуючи характер злочину, передбаченого статтею 126-1 КК, який за визначенням включає ознаку систематичності і повторюваності, окремі епізоди такого насильства можуть не утворювати окремого злочину, а становлять продовження домашнього насильства у значенні статті 126-1 КК. В такому випадку нові епізоди такого насильства під час триваючого розслідування цього злочину не обов'язково вимагають внесення нового запису до Єдиного реєстру досудових розслідувань. У цій справі 8 липня 2020 року ОСОБА_2 звернулась із заявою про вчинення її чоловіком систематичного психологічного насильства з жовтня 2019 року, за якою було розпочато розслідування. 14 липня 2020 року вона повідомила про те, що 13 липня 2020 року її чоловік продовжив вчиняти щодо неї психологічне насильство. В контексті цієї справи очевидним є той факт, що діяння ОСОБА_1 8 та 13 липня 2020 року є тотожними та були об'єднані єдиним умислом, а отже не становлять двох окремих складів злочину, передбаченого 126-1 КК, а є епізодами одного триваючого кримінального правопорушення» (URL:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/102342476>). ККС ВС скасував ухвалу апеляційного суду та призначив новий апеляційний розгляд.

Отже, ККС ВС при тлумаченні наявності однак домашнього насильства оцінює: систематичність як вчинення насильства втретє; чи притягувалася особа до адміністративної відповідальності за ті факти домашнього насильства, які вказані в обвинувальному акті; можливість перекваліфікації діяння із використанням ст. 337 КПК України; триваючий характер (факти продовження) домашнього насильства.